

वाळू / रेती निर्गती
नवीन धोरण

महाराष्ट्र शासन
महसूल व वन विभाग
शासन निर्णय क्रमांक : गौखनि १०/२००३/प्र.क्र.५१/ख,
मंत्रालय, मुंबई -४०० ०३२
दिनांक : ५ सप्टेंबर, २००३

- पहा :- १) शासन जापन, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : गौखनि १०८६/५६६/३०२०/ख,
दिनांक २८ मार्च, १९८९
- २) शासन परीपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : गौखनि १०९८/प्र.क्र.१४१
/ख, दिनांक ३ जुलै, १९९८
- ३) शासन परीपत्रक, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : गौखनि १०/२००१/प्र.क्र.२३
/ख, दिनांक २७ फेब्रुवारी, २००१
- ४) शासन पत्र, महसूल व वन विभाग, क्रमांक : गौखनि १०/२००१/प्र.क्र.३०/
भाग-१/ख दिनांक २४ फेब्रुवारी, २००३

प्रस्तावना :- राज्यातील वाळू / रेती या गौण खनिजाच्या निर्गतीबाबतच्या शासनाच्या प्रचलित कार्यपद्धतीत सुधारणा करणे आवश्यक असल्याचे दिसून आले होते. राज्यातील गौण खनिजांच्या निर्गतीबाबतच्या प्रचलित कार्यपद्धतीतील त्रुटी दूर करून राज्य शासनाचा महसूल वाढविण्यासंबंधी उपाय योजना सूचविण्यासाठी विभागीय आयुक्त, पुणे यांच्या अध्यक्षतेखाली गठीत केलेल्या समितीनेही आपल्या अहवालात वाळू / रेती या गौण खनिजांच्या निर्गतीबाबत काही महत्वाच्या सूचना केल्या आहेत. या पार्श्वभूमीवर राज्यातील वाळू/रेती या गौण खनिजाच्या निर्गतीबाबत सविस्तर धोरण निश्चित करण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. त्या अनुषंगाने शासनाने आता पुढील प्रमाणे निर्णय घेतला आहे.

शासन निर्णय :-

वाळू / रेती निर्गतीचे धोरण

- १) नद्यांच्या पात्रातील उपलब्ध वाळूची निर्गती प्रामुख्याने लिलाव पद्धतीनेच करण्यात यावी.
- २) नद्यांच्या पात्रातील वाळूचे लिलाव पुढील पद्धतीने व अटी / शर्तीवर करण्यात यावेत.

एक) संबंधीत जिल्हा खनिकर्म अधिकारी, भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेचे भूवैज्ञानिक अधिकारी व पर्यावरण विभागाचे अधिकारी यांनी लिलाव करावयाच्या वाळूगटाची संयुक्तपणे स्थळ पाहणी करून सर्वानुमते अनुकूल अहवाल दिल्यासच वाळू स्थळाचा लिलाव निश्चित करण्यात यावा.

दोन) वाळू स्थळाच्या लिलावासाठी जाहीर पद्धतीने मोहोरबंद निविदा मागविण्यात याव्यात. तसेच खुल्या लिलावाने देखील देकार स्वीकारण्यात यावेत व या दोन्ही पैकी ज्यांच्याकडून सर्वोच्च देकार प्राप्त होईल, त्यांच्या नावे उत्खनन अधिकार देण्यात यावेत.

तीन) लिलावासाठी निश्चित केलेल्या वाळू स्थळांचे भौगोलिक स्थान, उपलब्ध पोच मार्ग, इत्यादी माहिती मोहोरबंद निविदा भरणा-या / खुल्या लिलावात भाग घेणा-या व्यक्तींना पुरविण्यात यावी.

नवीन धोरणाच्या अंमलबजावणीच्या संदर्भात

१. विभागीय आयुक्त व जिल्हाधिका-यांना सूचना

१) जिल्हाधिका-यांनी लिलावासाठी ठेवावयाच्या त्यांच्या जिल्ह्यातील रेती / वाळू गटांची माहिती संबंधीत महसूल अधिका-यांकडून प्राप्त करावी. त्यानंतर शासन परिपत्रक महसूल व वन विभाग, क्रमांक-गौखनि१०९८/ प्र.क्र. १४१ / ख, दिनांक ३ जूलै, १९९८ मध्ये विहित केल्याप्रमाणे नदी पात्रात महाराष्ट्र भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, जिल्हा खनिकर्म अधिकारी तसेच पर्यावरण विभागाचे अधिकारी यांच्यामार्फत संयुक्त सर्वेक्षण करून, संबंधीत रेती गटात उपलब्ध होऊ शकणारा अंदाजित वाळू साठा, उत्खनन किती खोली पर्यंत करावे, उत्खननासाठी यांत्रिक साधनांचा वापर करावा किंवा कसे इत्यादी बाबत त्यांचे अभिप्राय घ्यावेत. त्याच प्रमाणे खाडी क्षेत्राकरिता महाराष्ट्र मेरी टाईम बोर्डाकडून सर्वेक्षण करून, संबंधीत रेती गटात उपलब्ध होऊ शकणारा अंदाजित रेती साठा, उत्खनन किती खोली पर्यंत करावे, उत्खननासाठी इतर यांत्रिक साधने, जसे, ड्रेझर्स /सक्शन पंप यांचा वापर करावा किंवा कसे इत्यादी बाबत त्यांचे अभिप्राय घ्यावेत.

२) प्रस्तावित रेती / वाळू गटाबाबत उपरोक्त यंत्रणांचे अनुकूल अभिप्राय प्राप्त झाल्यानंतर सर्व नदी नाले व खाडीच्या क्षेत्रातील उपलब्ध वाळू/रेती साठ्याचे, त्या ठिकाणी जाण्यासाठी उपलब्ध असलेले पोहोच मार्ग व वाहतूकीसाठी उपलब्ध असलेले रस्ते विचारात घेऊन छोटे छोटे गट तयार करण्यात यावेत व त्यांचे क्षेत्र व सीमा निश्चित करतांना विहित पद्धतीने मोजमापे घेऊन निश्चित करण्यात याव्यात. त्यावर स्पष्टपणे दिसतील अशी सिमांकन चिन्हे लावण्यात यावीत. पाणवठा क्षेत्राच्या दोन्ही बाजूकडील प्रत्येकी १०० मीटर क्षेत्राचा रेती/वाळू गटात समावेश करण्यात येऊ नये.

३) जेव्हा एखादी नदी/खाडी महसूल विभागातील एका पेक्षा जास्त जिल्ह्यातून वाहत असेल व त्या जिल्ह्यांमधून जिल्हाधिकाऱ्यांकडून स्वतंत्रपणे लिलाव करण्यात येत असल्यास त्यात सर्वसाधारणतः लिलावाच्या किंमतीत फरक येऊ नये म्हणून अशा नदीच्या पात्रातील / खाडीच्या पात्रातील रेती / वाळू स्थळांचे लिलाव विभागीय आयुक्त, यांच्या मार्फत आयुक्तालयात केले जातील व याशिवाय दोन वेगवेगळ्या महसूली विभागातून एकच नदी वाहत असल्यास व त्या नदीच्या पात्रातील वाळू / रेती स्थळांचा दोन वेगवेगळ्या जिल्ह्यांनी लिलाव करावयाचा असल्यास व असे जिल्हे वेगवेगळ्या विभागीय आयुक्तांच्या क्षेत्रात येत असल्यास अशा दोन्ही जिल्हाधिकाऱ्यांनी आपापसात सल्लामसलत करून एकच अपसेट प्राईस ठेवावी. कोणत्याही परिस्थितीत या दोन्ही जिल्ह्यातील रेती / वाळू स्थळांच्या लिलावाची अपसेट प्राईस वेगवेगळी राहणार नाही.

४) लिलावासाठी मोहोरबंद निविदा मागविणे व खुला लिलाव या दोन्ही पद्धतीचा एकाच वेळी अवलंब करण्यात यावा. खुल्या लिलावाची प्रक्रिया पूर्ण झाल्यानंतर त्याच ठिकाणी मोहोरबंद निविदा उघडण्यात याव्यात व त्या रेती / वाळू स्थळाला खुला लिलाव व मोहोरबंद निविदा यादोन्ही मध्ये जी जास्त रक्कम प्राप्त झाली असेल त्यास लिलाव अंतिम करण्यात यावा.

५) जिल्ह्याच्या मुख्यालयी सर्व रेती / वाळू गटाचे स्वतंत्र लिलाव एकाच दिवशी आयोजित करण्यात यावेत व त्याबाबतची जाहिरात जिल्ह्यातील दोन प्रमुख वर्तमान पत्रात लिलावापूर्वी किमान १५ दिवस प्रसिध्द करावी तसेच त्यांच्या प्रती सर्व क्षेत्रीय महसूल अधिका-यांच्या कार्यालयात सूचना फलकावर लावण्यात याव्यात.

६) लिलावासंदर्भात प्रसिध्द करावयाच्या जाहीरातीत उपलब्ध रेती / वाळू साठ्याच्या अंदाजीत परिमाणाचा उल्लेख करावा. याशिवाय रेती / वाळू गटाची अपसेट प्राईस (हातची किंमत), रेती / वाळू गटाकडे जाण्यासाठी रस्त्याची उपलब्धता आहे किंवा कसे, उत्खननासाठी वापरावयाची साधने इत्यादीचा पुढील मुद्यांसह स्पष्ट उल्लेख जाहिरातीत करण्यात यावा.

अ) लिलावाच्या निविदा भरू इच्छिणा-या व्यक्तींना निविदा अर्जाचे शुल्क रु.१०००/- रोखीने भरावे लागेल.

ब) लिलावात भाग घेणा-या व्यक्तीला रुपये ५,०००/- (रुपये पाच हजार) इतकी रक्कम अनामत म्हणून रोखीने भरावी लागेल.

का) ज्या व्यक्तीच्या नावे लिलाव अंतिम करण्यात येईल त्याला त्याने दिलेल्या देकाराच्या रकमेच्या १/४ रक्कम त्याच दिवशी शासनाकडे भरावी लागेल.

ड) ज्या व्यक्तीचा उच्चतम देकार स्वीकारण्यात येईल त्याला, संबंधीत रेती / वाळू गटाचे सर्वेक्षण महाराष्ट्र मेरी टाईम बोर्डाने केले असल्यास महाराष्ट्र मेरी टाईम बोर्ड निश्चित करेल इतक्या रकमेचा महाराष्ट्र मेरी टाईम बोर्डच्या नावाने काढलेला धनादेश, व भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेकडून सर्वेक्षण करण्यात आले असल्यास रुपये २,५००/- (रुपये दोन हजार पाचशे फक्त) इतक्या रकमेचा संचालक, महाराष्ट्र भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा यांच्या नावाने काढण्यात आलेला धनादेश सर्वेक्षण शुल्कापोटी लिलावाच्या दिवशी जिल्हाधिकारी कार्यालयात जमा करावा लागेल.

७) जिल्ह्यातील सर्व रेती / वाळू गटांचे स्वतंत्ररित्या लिलाव जिल्हा मुख्यालयी संबंधीत जिल्हाधिका-याच्या किंवा अपर जिल्हाधिका-याच्या व्यक्तीगत नियंत्रणा खाली व देखरेखी खाली पार पाडण्यात येतील. जिल्हाधिका-यास/अपर जिल्हाधिका-यास हे काम कोणत्याही परिस्थितीत कोणत्याही अधिका-याला नेमून देता येणार नाही.

८) विभागीय आयुक्तांनी त्या-त्या जिल्ह्यातील रेती / वाळू घाटातील वाळूची प्रत, साठा व वाळूचा त्या जिल्ह्यातील / त्या लगतच्या इतर जिल्ह्यातील आसपासच्या भागातील रेती/वाळूचे बाजारभाव इत्यादी बाबी विचारात घेऊन प्रत्येक रेती/वाळू गटांची अपसेट प्राईस (हातची किंमत) निश्चित करावी.

९) एखादया वाळू गटाच्या लिलावात त्या रेती / वाळू गटाच्या अपसेट प्राईस (हातची किंमती) पेक्षा कमी बोली प्राप्त झाल्यास त्याची सर्व कारणे सविस्तरपणे नोंदवून योग्य कारण मिमांसा देऊन त्या रेती / वाळू गटाची हातची किंमत जास्तीत जास्त २५% ने कमी करून त्या रेती गटाचा फेरलिलाव करण्याची अनुमती देण्याचे अधिकार विभागीय आयुक्तांना राहतील.

१०) एकदा अत्युच्च बोली स्विकारून अंतिम करण्यात आलेल्या लिलावात कोणत्याही परिस्थितीत रेती / वाळू उत्खननाचा कालावधी वाढवून देण्याचा अथवा कोणत्याही कारणास्तव रेतीचा / वाळूचा गट बदलून देण्याची मागणी लिलावधारकास करता येणार नाही. उत्खननास मुदतवाढ देण्याचे व रेती / वाळू गट बदलून देण्याचे अधिकार जिल्हाधिकारी / विभागीय आयुक्त यांना प्रदान करण्यात आलेले नाहीत.

११) शासनाने विहित केलेल्या कार्यपद्धतीनुसार लिलाव करण्यात आलेल्या स्थळाबाबत देखील कालांतराने, अशा रेती / वाळू स्थळातून लिलावांच्या अटी / शर्तीचे उल्लंघन करून वाळूचे उत्खनन होते, अवैध / नियमबाह्य वाळू उत्खननाचा नदी काठच्या गावातील पिण्याच्या व शेतीच्या पाण्यावर विपरीत परिणाम होतो, वाळूच्या वाहतूकीमुळे नदी काठच्या शेतीची/ रस्त्यांची हानी होते अशा स्वरूपाच्या तक्रारी विविध व्यक्ती व

संस्थाकडून करण्यात येतात. अशा तक्रारींची दखल घेऊन त्या संदर्भात चौकशी करून चौकशीच्या निष्कर्षानुसार कार्यवाही करण्यासाठी प्रत्येक जिल्हाधिकारी, खालील अधिका-यांचा समावेश असलेली समिती गठीत करील.

- १) जिल्हाधिकारी - अध्यक्ष
- २) मुख्य कार्यकारी अधिकारी , जिल्हा परिषद - सदस्य
- ३) सार्वजनिक बांधकाम विभागाचा जिल्ह्यातील कार्यकारी अभियंता - सदस्य
- ४) भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेचा जिल्ह्यातील किंवा यथास्थिती विभागातील वरीष्ठ अधिकारी - सदस्य
- ५) जिल्ह्यातील वरीष्ठ भूवैज्ञानिक - सदस्य सचिव

जिल्ह्यातील एखादया रेती / वाळू गटासंदर्भात वरील स्वरूपाच्या लेखी तक्रारी प्राप्त झाल्यास उपरोक्त समिती अशा रेती / वाळू स्थळाना प्रत्यक्ष भेट देऊन त्या रेती / वाळू स्थळाचे पुनश्चः सर्वेक्षण करील तसेच तक्रारीतील अन्य मुद्दांबाबत स्थानिक चौकशी करील व समितीच्या बैठकीत त्यावर विचार विनिमय करून आपल्या निष्कर्षाचा अहवाल शिफारशीसह संबंधीत जिल्हाधिका-याला सादर करील. समितीचा अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर, संबंधीत रेती / वाळू गटातून वाळूचे उत्खनन चालू ठेवण्याविषयी किंवा ते बंद करण्याबाबत जिल्हाधिकारी उचित निर्णय घेईल व तो निर्णय संबंधीत लिलावधारक, तक्रारदार व क्षेत्रिय महसूल अधिका-यांना कळविल.

ज्या तक्रारदाराला त्याच्या तक्रारीच्या संदर्भात उपरोक्त समितीच्या अहवालाच्या व शिफारशीच्या आधारे जिल्हाधिका-याने घेतलेला निर्णय मान्य नसेल अशा तक्रारदाराला त्याबाबत संबंधीत विभागीय आयुक्तांकडे अपिल करता येईल व संबंधीत विभागीय आयुक्त जिल्हास्तरीय समितीने दिलेला अहवाल व केलेल्या शिफारशी विचारात घेऊन जिल्हाधिका-याने घेतलेल्या निर्णयाचा फेर विचार करून उचित निर्णय घेईल व तो संबंधीत तक्रारदार व संबंधीत जिल्हाधिका-याला कळविल.

१२) नद्यांच्या पात्रातील काही वाळू स्थळांचा लिलाव करण्यास विरोध झाल्यास अशा वाळूस्थळांच्या लिलावासंदर्भात अंतिम निर्णय घेण्यासाठी मंत्रिमंडळाची उपसमिती नेमण्यात येईल.

२. लिलावानंतर परंतु लिलावधारकाला लिलाव क्षेत्राचा ताबा देण्यापूर्वी करावयाची कार्यवाही.

एक) लिलावात भाग घेणा-या ज्या व्यक्तीचा देकार / निविदा स्विकारण्यात आली नसेल त्यांना, त्यांनी लिलावात भाग घेण्यासाठी भरलेली अनामत रक्कम लिलावाची कार्यवाही संपताच परत करण्यात यावी.

दोन) लिलावात सर्वोच्च देकार देणा-या व्यक्तीकडून त्याने दिलेल्या देकाराच्या रकमेच्या १/४ इतकी रकम भरणा करून घ्यावी व तसे करताना त्यांनी लिलावात भाग घेताना भरलेली रुपये ५,०००/- इतकी अनामत रक्कम त्यातून समायोजित करण्यात यावी.

तीन) लिलावात सर्वोच्च देकार देणा-या व्यक्तीकडून, त्याने दिलेल्या देकाराच्या १/४ रक्कम भरून घेतल्यानंतर, लगेच त्याच्याकडून देकाराची उर्वरित रक्कम १५ दिवसांच्या आत भरण्याचे दायित्व स्वीकारणा-या दोन व्यक्तींसह, लिलाव घेणा-या व्यक्तीने स्वखर्चाने खरेदी करावयाच्या रुपये १००/- रकमेच्या मुद्रांकीत कागदावर (स्टॅम्प पेपर) करारनामा करून घेण्यात यावा. लिलावधारकाने त्याच वेळी वरील प्रमाणे करारनामा करून न दिल्यास तसेच देकाराची उर्वरित ७५% रक्कम १५ दिवसांच्या विहित कालावधीत न भरल्यास त्याला वाळू गटाचा ताबा देण्यात येऊ नये. त्या वाळू गटाचा फेर लिलाव लावण्यात यावा व त्याने भरणा केलेली १/४ रक्कम जप्त करण्यात यावी.

३. वाळू गटाच्या लिलावाच्या जाहीरसूचने सोबत प्रसिध्द करावयाच्या व संबंधीत लिलावधारकाशी नियमानुसार करावयाचा करार पत्रात समाविष्ट करावयाच्या अटी / शर्ती :-

१) वाळू गटासाठी निश्चित करण्यात आलेल्या अपसेट प्राईस (हातची किंमती) पेक्षा अधिक बोलीने लिलावाला सुरुवात करण्यात येईल.

२) लिलावात बोलण्यात आलेल्या बोलीच्या रकमा तसेच निविदाद्वारे प्राप्त झालेले देकार हातच्या किंमतीपेक्षा जास्त नसल्यास विभागीय आयुक्तांच्या निर्देशास अनुसरून त्या वाळू गटाचा ३० दिवसात फेरलिलाव करण्यात येईल.

३) लिलावात भाग घेऊ इच्छिणा-या व निविदा भरू इच्छिणा-या प्रत्येक व्यक्तीला अनामत म्हणून रुपये ५०००/- (रु.पाच हजार मात्र) इतकी रक्कम लिलाव सुरु होण्याच्या १ तासा पूर्वी / निविदेचा अर्ज सादर करतांना जिल्हाधिकारी कार्यालयात रोखीने भरावी लागेल. ज्या बोलीदाराची अत्युच्च बोली / निविदा स्विकारण्यात येईल, त्याची रक्कम नियमानुसार त्याने भरावयाच्या बोलीच्या १/४ इतक्या सुरक्षितता रकमेत समायोजित करण्यात येईल. ज्या बोलीदारांची बोली / निविदा स्विकारण्यात येणार नाहीत. त्यांच्या अनामत रकमा लिलाव संपल्यानंतर लिलावाच्या ठिकाणीच रोखीने परत करण्यात येतील.

४) लिलावाने घ्यावयाच्या रेती / वाळू स्थळात अपेक्षित वाळूसाठा आहे किंवा नाही, वाहतूकीसाठी आवश्यक रस्ते उपलब्ध आहेत किंवा नाहीत याची खात्री करून घेण्याची जबाबदारी संबंधीत लिलावधारकाची राहिल.

५) ज्या बोलीदाराची बोली / निविदा स्विकारण्यात येईल त्याला त्याने दिलेल्या बोलीच्या रकमेच्या १/४ इतकी रक्कम लिलाव संपताच जिल्हाधिकारी कार्यालयात भरावी लागेल.

६) लिलावातील / निविदेतील सर्वोच्च बोलीचा देकार स्वीकारावयाचा किंवा नाकारावयाचा निर्णय जिल्हाधिकारी घेईल व सदर निर्णय संबंधीताला लिलावाच्या दिवशीच कळविण्यात येईल.

७) लिलावातील/निविदेतील सर्वोच्च बोली स्वीकारल्या नंतर व १/४ भरल्या नंतर १५ दिवसांत बोलीची उर्वरित रक्कम भरण्यात येईल अशा हमीचे दायित्व स्वीकारणा-या दोन व्यक्तींसह लिलावधारक स्वखर्चाने खरेदी केलेल्या रुपये १००/- इतक्या रकमेच्या मुद्रांकीत (स्टॅम्प पेपर) कागदावर करारनामा करून देईल. असे करारपत्र करून न दिल्यास त्याने भरलेली १/४ रक्कम जप्त करण्यात येईल व संबंधीत रेती / वाळू गटाचा फेरलिलाव करण्यात येईल. तसेच विहित कालावधीत वरील प्रमाणे करारपत्र न केल्याच्या परिणामी लिलावधारकास होणा-या कोणत्याही नुकसानीची जबाबदारी शासनावर राहणार नाही. लिलावाच्या बोलीतील रकमेपैकी वरील अ.क्र.५ प्रमाणे भरलेली रक्कम वजा जाता शिल्लक राहिलेली ७५% रक्कम सर्वोच्च बोली स्विकारल्यापासून १५ दिवसात एक रकमी भरावी लागेल. लिलावधारकाने शिल्लक राहिलेली ७५% रक्कम भरल्यानंतर व करारपत्र केल्यानंतर, त्याला वाळू स्थळाचा प्रत्यक्षात ताबा उशीरात उशीरा सात दिवसात देण्यात येईल.

८) रेती / वाळू (टेका) लिलाव ज्यावेळी रद्द करण्यात येईल अशा वेळेस त्या रेती / वाळू क्षेत्राचा नव्याने लिलाव करण्यात येईल. फेरलिलावात पूर्वीच्या लिलावाच्या किंमतीपेक्षा कमी किंमत आल्यास फरकाची रक्कम पूर्वीच्या लिलावधारकाकडून जमीन महसूलाची थकबाकी म्हणून वसूल करण्यात येईल. तथापि फेरलिलावात पूर्वीच्या किंमतीपेक्षा अधिक (जादा) किंमत आल्यास त्यावर पूर्वीच्या लिलावधारकास कोणताही हक्क राहणार नाही.

९) लिलावधारक, त्यांच्या लिलाव क्षेत्रातील ज्या ठिकाणातून रेती / वाळू काढण्याने धूप होऊ शकेल व त्यामुळे निवासी इमारतींना, घरे अथवा इतर बांधकामे यांना धोका निर्माण होईल अशा ठिकाणातून वाळू चे स्वतः उत्खनन करणार नाही अथवा इतरांना तसे

करण्यास परवानगी देणार नाही. अशा प्रकरणी उत्खनन करण्यास प्रतिबंध करणारे जिल्हाधिका-यांचे निर्णय अंतिम असतील.

१०) विहित केलेल्या मर्यादेच्या पलिकडे असलेल्या क्षेत्रातून रेती / वाळूचे उत्खनन करता येणार नाही. तसेच इतर व्यक्तींच्या खाजगी मालकीच्या जमिनीतून, अशा जमिनी लिलावाने देण्यात आलेल्या क्षेत्रात समाविष्ट असल्या तरी, रेती / वाळू काढता येणार नाही तसेच रस्ते/पायवाट म्हणून वापरण्यात येणा-या जमिनीतून रेती / वाळू काढता येणार नाही.

११) जिल्हाधिका-याला खाडी पात्रातील नौकानयन मार्गातील अडथळे दुर करणे तसेच जल-जीवन व जल संपत्तीच्या हिताचा दृष्टीने खाडी क्षेत्रातील रेती उत्खननासाठी ड्रेझर्सचा वापर करण्यावर उचित बंधने घालता येतील.

१२) भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेच्या ना हरकत दाखल्याशिवाय नदी नाल्यातील वाळूच्या उपशाकरीता सक्शन पंपा सारख्या यांत्रिक साधनाचा वापर करता येणार नाही.

१३) कोणत्याही रेल्वेच्या पुलाच्या कोणत्याही बाजूने ६०० मीटर्स (२००० फूट) अंतराच्या आत ड्रेझर्सद्वारे रेतीचे उत्खनन करता येणार नाही. तसेच रस्त्यावरील पुलाच्या कोणत्याही बाजूने १०० मीटर्स पर्यंत रेती / वाळूचे उत्खनन करता येणार नाही.

१४) वाळूचे/रेतीचे उत्खनन करताना किंवा ती काढताना खाजगी मालमत्तेस कोणतीही हानी/नुकसान पोहचल्यास त्याची भरपाई करण्याचे दायित्व लिलावधारकावर राहिल. अशा हानीची /नुकसानीची परिगणना सक्षम अधिका-याकडून करण्यात येईल व त्या बाबतचा त्याचा निर्णय अंतिम राहिल व अशी रक्कम थकीत जमीन महसूलाच्या वसूलीप्रमाणे संबंधीत लिलावधारकाकडून वसूल करण्यात येईल.

१५) लिलावाने दिलेल्या ठेक्याच्या कालावधीत शासनाने तो ठेका रद्द केल्यास किंवा त्याला मंजूर केलेल्या क्षेत्राचे उत्खनन करण्यास किंवा रेती / वाळू काढण्यास बंदी घातल्यास लिलावधारकास शासनावर खटला भरता येणार नाही. परंतु लिलावाची मुदत संपण्यापूर्वी ज्या कालावधीसाठी ठेका रद्द केला जाईल त्या कालावधीसाठी, त्याने ज्या किंमतीला लिलाव घेतला त्या रकमेच्या प्रमाणात त्याला परतावा देण्यात येईल. अशी रक्कम परत करतांना लिलावाची देकाराची रक्कम लिलावाच्या पूर्ण उत्खनन कालावधीवर विभागून त्यानुसार परताव्याच्या रकमेची परिगणना करण्यात येईल.

१६) उत्खनन केलेल्या किंवा काढलेल्या वाळूची/रेतीची साठवणूक, लिलाव ज्या जिल्हाधिका-याने केला असेल त्याच जिल्ह्यात करावी लागेल व त्यासाठी आवश्यक जमीन उपलब्ध करून घेण्याची जबाबदारी लिलाव धारकाची असेल. वाळू/रेती ठेक्याची मुदत संपण्यापूर्वी ज्या वाळू / रेतीचे उत्खनन केलेले आहे त्या वाळूचा/रेतीचा साठा मुदत

संपल्यानंतर पाच दिवसात उत्खननाच्या जागेवरून हलविण्यात आला नाही तर तो शासनाच्या मालकीचा होईल व अशा वाळूच्या / रेतीच्या किंमतीबाबत अथवा मालकीबाबत लिलावधारकास अथवा त्यांच्या ठेकेदारास कोणताही हक्क सांगता येणार नाही किंवा त्याबाबत शासनाविरुद्ध दावा करता येणार नाही.

१७) लिलावाने दिलेल्या क्षेत्रातील वाळूच्या रेतीच्या वाहतूकीसाठी आवश्यक परवाने / पासेस पुस्तके लिलावधारकाला जिल्हाधिकारी कार्यालयाकडून उपलब्ध करून देण्यात येतील. असे वैध परवाने/पासेस धारण करणा-यांनाच वाळू/रेतीची वाहतूक करता येईल.

१८) लिलावधारकास वाळूची / रेतीची वाहतूक करण्यासाठी परवाना द्यावयाचा असल्यास त्याने सहकारी संस्था/संस्थांना प्राधान्य दिले पाहिजे.

१९) सक्षम प्राधिका-याच्या पूर्वपरवानगी शिवाय लिलावधारकास लिलाव ठेका दुस-या कोणाकडेही हस्तांतरीत करता येणार नाही किंवा दुस-या कोणालाही चालविण्यास देता येणार नाही किंवा लिलावानंतर भागीदारही घेता येणार नाही.

२०) लिलावधारकाने जिल्हापरिषद कर/पंचायत कर विहित केल्याप्रमाणे अदा करण्यात यावा.

२१) लिलावधारकाने त्याला नेमून दिलेल्या जागेतून उत्खनन केलेल्या वाळूचे / रेतीचे परिमाण व वाळू / रेतीची खरेदी करणा-याचे नांव व पत्ता दर्शविणारे मासिक विवरणपत्र प्रत्येक महिन्याच्या १० तारखेस सक्षम प्राधिका-यास सादर करावे.

२२) लिलावधारकाने त्याला वाटप केलेल्या/मंजूर केलेल्या क्षेत्राच्या सीमा दर्शविणारे खांब उभारावे. तसेच सक्षम प्राधिका-यांच्या पूर्व परवानगीने नेमलेल्या त्याच्या उपठेकेदाराचे नांव, पत्ता व जागेचा तपशिल दर्शविणारा फलक योग्य ठिकाणी लावणे आवश्यक आहे.

२३) लिलावाद्वारे विक्री केलेल्या स्थळाचा किंवा रेती / वाळू ठेक्याचा कालावधी एक वर्षाचा राहिल व तो सर्व साधारणतः १ ऑगस्ट ते ३१ जुलै असा राहिल. लिलावाने दिलेल्या क्षेत्रातून करारात नमूद केलेल्या कालावधीत, परवानगी दिलेल्या साधनाच्या सहाय्यानेच वाळूचे/रेतीचे उत्खनन करण्याची जबाबदारी लिलावधारकाची राहिल. वाळू स्थळात अपेक्षित साठा नाही, रस्ते उपलब्ध नाहीत, वाळू स्थळात पाणी आहे अशा तसेच मानवी वा नैसर्गिक आपत्तीच्या कारणास्तव सदर कालावधी कोणत्याही परिस्थितीत वाढवून दिला जाणार नाही.

२४) उत्खनन केलेल्या वाळूच्या / रेतीच्या वाहतूकीसाठी अस्तित्वात असलेले रस्तेच लिलावधारकाने वापरावयाचे आहेत. तसेच वाहतूकीसाठी वेगळे रस्ते उपलब्ध करून दिले जाणार नाहीत. तसेच वाहतूकीसाठी नवीन रस्ता मिळविण्याची जबाबदारी लिलावधारकाची

राहील. रस्ते उपलब्ध नाहीत किंवा वाहतूकीसाठी बंद आहेत या कारणास्तव कोणत्याही परिस्थितीत रेती/वाळू उत्खननाचा कालावधी वाढवून दिला जाणार नाही अथवा रेती/वाळूघाट बदलून दिला जाणार नाही.

२५) नदीपात्रातून /नाल्यातून अथवा त्याला रेती /वाळू उत्खनन करण्यासाठी ज्या क्षेत्राचे वाटप केले असेल त्या क्षेत्रातून रेती/वाळू उत्खनन करताना नैसर्गिक संपत्तीस व पर्यावरणास धोका होणार नाही याची सर्व खबरदारी लिलावधारकाने घ्यावयाची आहे.

२६) रेतीचे/वाळूचे नदीपात्रातून/नाल्यातून ५ फूट किंवा भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेने सर्वेक्षणानंतर विहीत केलेल्या खोलीपेक्षा जास्त उत्खनन करण्यात येऊ नये. तसेच नदीपात्र/नाला यांचे पात्र बदलून अथवा त्यांना हानी पोहोचवून पर्यावरणाचे नुकसान होणार नाही याचीही खबरदारी लिलावधारकाने घ्यावयाची आहे.

२७) लिलावधारकाने गावक-यांच्या निस्तार हक्कांस बाधा पोहोचविता कामा नये.

२८) रेती/वाळू उत्खनन करताना अथवा हलविताना अपघात झाल्यास लिलावधारकाने अपघाताची माहिती तात्काळ जवळच्या पोलीस ठाण्यात द्यावी.

२९) लिलावधारकाने रेतीच्या/वाळूच्या वाहतूकीसाठी सक्षम प्राधिका-यांनी प्रमाणित केलेले वाहतूक पास वाळू / रेतीची वाहतूक करणा-या प्रत्येक वाहनासोबत दरवेळी देणे आवश्यक आहे. लिलावधारकाने त्याच्या लिलावस्थळातील रेती / वाळूची वाहतूक करणा-या वाहनास त्याच्या वहन क्षमते इतक्याच परिमाणाचा वाहतूक पास द्यावा. कोणतेही वाहन त्यापेक्षा अधिक परिमाणाची रेती / वाळू वाहून नेत असल्याचे आढळून आल्यास त्या वाहनातील संपूर्ण गौणखनिज अवैध आहे असे समजून त्यावर नियमानुसार कार्यवाही करण्यात येईल. त्याचप्रमाणे लिलावधारकाने रेती / वाळूचे केलेले उत्खनन, विक्री व वाहतूक केलेल्या रेती बाबतची दैनंदिन हिशोब नोंदवही ठेवणे आवश्यक आहे. ही नोंदवही व इतर हिशोब कागदपत्रे खनिकर्म अधिकारी, खनिकर्म निरीक्षक, महसूल अधिकारी तसेच जिल्हाधिकारी व भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालयातील निरीक्षण करणा-या अधिका-यांसाठी उत्खननाच्या जागेवर उपलब्ध करून द्यावीत.

३०) लिलावधारकाने त्याने दिलेल्या करारनाम्यातील कुठल्याही अटीचा भंग केल्यास सक्षम प्राधिका-यास लिलाव रद्द करण्याचे अधिकार असतील. त्याच प्रमाणे करारनाम्यातील अटीचा भंग केल्यास सक्षम प्राधिका-यास लिलाव रद्द करण्या व्यतिरिक्त योग्य ती दंडात्मक कारवाई करण्याचा अथवा दंड करण्याचा अधिकार असेल.

३१) रेतीचे/वाळूचे उत्खनन सुर्योदयापासून सुर्यास्तापर्यंतच करता येईल.

३२) गौण खनिजाच्या उत्खननाचे, विक्रीचे व वाहतूकीच्या संबंधातील सर्व हिशोब व कागदपत्रे, लिलावाने / भाडेपट्ट्याने दिलेल्या जागेवर ठेवली पाहिजे. आणि सदरहू हिशोब व कागदपत्रे संबंधित महसूल अधिकारी, खनिकर्म अधिकारी तसेच भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, नागपूर यांच्या अधिपत्याखालील अधिका-यांच्या निरीक्षणाकरिता उपलब्ध करून द्यावीत.

३३) लिलावधारकाने करारनामा करतेवेळी लिलावाच्या अटी व शर्तीचे यथोचित पालनार्थ रक्कम रु.५०००/- (रुपये पाच हजार फक्त) अनामत रक्कम म्हणून सक्षम प्राधिका-याकडे ठेवणे आवश्यक आहे. ही रक्कम लिलावधारकाने लिलावाचे मुदतीत सर्व अटी व शर्तीचे योग्यरित्या पालन केल्यास, लिलावाची मुदत संपल्यावर परत करण्यात येईल.

३४) लिलावधारकाने नियमात नमुद केल्याप्रमाणे अटी व शर्तीचे तसेच गौण खनिज उत्खनन नियमातील तरतूदी नुसार असलेले नियम (संबंधित विभागास लागू असलेले नियम) आणि तसेच महाराष्ट्र जमीन महसूल अधिनियमातील तरतूदी नुसार लागू असलेल्या नियमाचे पालन करणे बंधनकारक राहिल. त्याचप्रमाणे लिलावधारकाने रेतीचा/वाळूचा पूर्ण उपयोग गौण खनिज म्हणूनच केला पाहिजे.

३५) रेतीचे/ वाळूचे उत्खनन करतेवेळी जर काही प्रमुख खनिज आढळून आल्यास लिलावधारकाने/ठेकेदाराने सक्षम प्राधिका-यास सात दिवसात कळविले पाहिजे.

३६) खाडी पात्रात ड्रेझरद्वारे रेती उत्खनन करणा-या ड्रेझरधारकाने प्रत्येक ड्रेझर करीता पर्यावरण विषयक ना हरकत प्रमाणपत्र घेणे तसेच पर्यावरण विषयक व तटीय विनियमन नियमाच्या तरतूदींचे पालन करणे बंधनकारक आहे.

३७) कोल्हापूर पध्दतीचे बंधारे असलेल्या ठिकाणी पाटबंधारे विभाग/सक्षम प्राधिका-याने निश्चित केलेल्या अंतराच्या मर्यादेचे बंधन पाळणे आवश्यक असेल.

३८) सार्वजनिक पाणवठा / पाणी पुरवठा व्यवस्था असलेल्या ठिकाणापासून १०० मिटर अथवा भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा निश्चित करेल तेवढ्या अंतरापलिकडे उत्खनन करणे आवश्यक आहे.

३९) वाळूची वाहतूक करतांना वाहनातील वाळू प्लास्टीक पेपरने आच्छादित करूनच वाळूची वाहतूक करणे बंधनकारक आहे.

४०) शासन पत्र , महसूल व वन विभाग, क्रमांक गौखनि १०/२००१/प्र.क्र.२४/ख, दिनांक २८ ऑक्टोबर २००२ तसेच शासन परिपत्रक , महसूल व वन विभाग क्रमांक गौखनि १०/२००१/प्र.क्र.२४/ख, दिनांक २१ नोव्हेंबर २००२ याद्वारे देण्यात आलेले आदेश या शासन निर्णयामुळे संपुष्टात येत आहेत.

४१) रेती/वाळू निर्गती बाबत अथवा त्या अनुषंगाने यापूर्वी निर्गमित करण्यात आलेल्या शासन निर्णय, शासन जापन, शासन परीपत्रक अथवा शासनपत्रान्वये देण्यात आलेले आदेश, सूचना, तरतुदी या शासन निर्णयातील ज्या तरतूदींशी विसंगत अशा प्रकरणी या शासन निर्णयातील तरतूदी अंतीम समजून त्यानुसार कार्यवाही /अंमलबजावणी करावी.

हा शासन निर्णय वित्त विभागाच्या अनौचारीक संदर्भ क्रमांक- प्र.क्र.४९१/०३/व्यय-९, दिनांक १३.५.२००३ अन्वये प्राप्त झालेल्या सहमतीने निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

(अ.फ्रा.डिसोझा)
कार्यासन अधिकारी
महसूल व वन विभाग.

प्रति,

- १) मा.राज्यपाल सचिव (पत्राने) / मा.मुख्यमंत्री / मा.उपमुख्यमंत्री / मा.मंत्री / मा.राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव, मंत्रालय, मुंबई
- २) सर्व विभागीय आयुक्त, महाराष्ट्र राज्य.
- ३) सर्व जिल्हाधिकारी, महाराष्ट्र राज्य.
- ४) सर्व उपविभागीय अधिकारी, महाराष्ट्र राज्य.
- ५) सर्व तहसीलदार, महाराष्ट्र राज्य.
- ६) संचालक, भूविज्ञान व खनिकर्म संचालनालय, नागपूर,
- ७) संचालक, भुजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणा, संचालनालय, महाराष्ट्र राज्य, पुणे
- ८) प्रधान मुख्य वन संरक्षक, नागपूर,
- ९) महालेखापाल-१, महाराष्ट्र राज्य, (लेखा व अनुज्ञेयता), (लेखापरीक्षा), मुंबई
- १०) महालेखापाल-२, महाराष्ट्र राज्य, (लेखा व अनुज्ञेयता), (लेखापरीक्षा), नागपूर,
- ११) सर्व मंत्रालयीन विभाग,
- १२) सर्व कार्यासने, महसूल, वने, मदत व पुर्नवसन, मंत्रालय, मुंबई.
- १३) निवडनस्ती "ख" कार्यासन, महसूल व वन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.